

Universiteit Utrecht

Nieuwegein

**Een Beter Aanbod voor Kinderen van Gescheiden Ouders in Nieuwegein:
De Visie van Professionals en Ouders.**

Masterthesis Youth, Education and Society (201600407)
2018-2019

Naam: Joëlle van Bezooijen

Studentnummer: 6295770

Eerste beoordelaar: dr. Monique van Londen

Tweede beoordelaar: Maartje van Dijken MSc

Datum: 21 juni 2019

Abstract

Aim: The municipality of Nieuwegein wants to improve the preventive approach following a divorce for children between 4 and 18 years and divorced parents based on scientific knowledge and a needs assessment. This study examines the view of professionals and divorced parents about the current, preventive approach and possible points for improvement. **Method:** In this mixed methods study, 28 professionals from different sectors were interviewed individually. Next, following the Delphi method, the results were presented in a focus group to the same professionals ($n = 18$). In addition, information from a resident survey was used (panel $N = 1600$; response $n = 592$), with 42 responses from divorced parents with children between 0 - 18 years and 269 from residents who know divorced parents. **Results:** The current preventive approach was minimal and hardly known. Within the current approach there is a limited offer for children and no offer for parents. Both professionals and divorced parents mention that an online approach for children and parents combined with face-to-face meetings would be valuable to enhance knowledge, strengthen skills and broaden their social networks. **Conclusion:** It is desirable to expand the approach for children between 4 and 18 years and divorced parents at the group-, individual- and online level. In order for children and divorced parents to benefit from this new program, it is essential that the program is made known and accessible through the involved partners and professionals surrounding these families.

Keywords: divorce, children of divorce, preventive approach municipality.

Samenvatting

Doel: De gemeente Nieuwegein wil verbetering van de preventieve aanpak omtrent echtscheidingen voor kinderen tussen 4 en 18 jaar en gescheiden ouders op wetenschappelijke kennis en een behoeftenonderzoek baseren. In deze studie wordt de visie van professionals en gescheiden ouders over de huidige preventieve aanpak en mogelijke verbeterpunten onderzocht. **Methode:** In dit mixed-methods onderzoek zijn 28 professionals uit verschillende sectoren individueel geïnterviewd. Vervolgens zijn volgens de Delphi-methode de uitkomsten in een focusgroep voorgelegd aan diezelfde professionals ($n = 18$). Ook is informatie uit een inwonersenquête gebruikt (panel $N = 1600$; respons $n = 592$), met 42 reacties van gescheiden ouders met kinderen tussen de 0 - 18 jaar en 269 van inwoners die gescheiden ouders kennen. **Resultaten:** Het huidige preventieve aanbod was minimaal en nauwelijks bekend. Binnen het huidige aanbod is een zeer beperkt aanbod voor kinderen en geen aanbod voor ouders. Zowel professionals als gescheiden ouders geven aan dat een online aanpak gecombineerd met fysieke bijeenkomsten voor kinderen en ouders waardevol zullen zijn voor kennisvergroting, vaardighedenversterking en het verbreden van het sociale netwerk. **Conclusie:** Het is gewenst om het aanbod uit te breiden voor kinderen tussen 4 en 18 jaar en gescheiden ouders op groeps-, individueel- en online niveau. Om kinderen en gescheiden ouders te laten profiteren van het nieuwe aanbod is het noodzakelijk dat het aanbod bekend en toegankelijk gemaakt wordt via betrokken partners rondom deze gezinnen.

Trefwoorden: echtscheidingen, kinderen van gescheiden ouders, preventieve aanpak gemeente.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Een Beter Aanbod voor Kinderen van Gescheiden Ouders in Nieuwegein: De Visie van Professionals en Ouders

In Nieuwegein zijn cijfers van het aantal scheidingen en éénoudergezinnen gemiddeld hoger dan provinciaal en landelijk (Gemeente Nieuwegein, 2018; GGD Atlas, 2017). Terwijl in Nieuwegein veel jeugdigen ggz-zorg ontvangen, constateren ggz-professionals ook dat echtscheiding een belangrijke oorzaak is voor psychische problematiek en zorggebruik (Duijvestijn & Noordink, 2013; Van Boxtel, 2017). Om nadelige gevolgen bij kinderen van gescheiden ouders zoveel mogelijk te beperken, vindt gemeente Nieuwegein het belangrijk om een preventief aanbod te ontwikkelen dat enerzijds gebaseerd is op wetenschappelijk onderzoek (evidence-based) en anderzijds aansluit bij behoeften van inwoners uit Nieuwegein. Het doel is om de preventieve aanpak van echtscheidingen te verbeteren, zodat kinderen tussen 0 en 18 jaar van gescheiden ouders zich optimaal kunnen ontwikkelen. Om deze preventieve aanpak te onderbouwen, zijn de onderzoeksvragen voor deze studie: 1) wat de mening van professionals en gescheiden ouders is over het huidige aanbod en 2) welke wensen zij hebben voor verbetering van het aanbod gezien de bestaande interventies.

Prevalentie van Echtscheiding

Soorten scheidingen. Onder een scheiding wordt de beëindiging van een relatie tussen twee samenwonende partners verstaan. Die relatie kan een huwelijk, geregistreerd partnerschap of andere samenwoning zijn. Een deel van de scheidingen verloopt complex (Van der Valk et al., 2019). In de volksmond en in kranten wordt daardoor gesproken over een ‘vechtscheiding’ (Eigenraam, 2013; Pont, 2017; Remie, 2016).

De term ‘vechtscheiding’ kan ervaren worden als stigmatiserend en het benadrukken van strijd, terwijl nadruk zou moeten liggen op gezamenlijk ouderschap (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014; Van Oosten & Van As, 2018). Dit is in lijn met de richtlijn “Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming” (Van der Valk et al., 2019). Een complexe echtscheiding is gedefinieerd als een scheiding waarbij ouders door aanhoudende ernstige conflicten het wederzijds belang, maar ook het belang en welzijn van kinderen uit het oog verliezen (Dullaert, 2014; Groenhuijsen, 2014; Van der Valk et al., 2019).

Prevalentie in Nederland. Naar schatting zijn jaarlijks 57.000 minderjarige kinderen betrokken bij een ouderlijke scheiding (CBS, 2015; Ministerie van Volksgezondheid, 2015; Spruijt, 2007). Hierbij is het aantal scheidingen dat problematisch verloopt geschat op 15 tot 20% (Dullaert, 2014; Spruijt, 2007; Spruijt & Kormos, 2014). Daardoor krijgen ongeveer

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

10.000 tot 14.000 kinderen per jaar te maken met een complexe echtscheiding (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014; Spruijt & Kormos, 2014).

Naast dat er een groei is ontstaan in officiële echtscheidingen is er een trend in het aantal informele scheidingen. Zo is uit statistieken gebleken dat het aantal scheidingen bij huwelijken licht daalt, maar het aantal informele scheidingen, zoals beëindigde geregistreerde partnerschappen stijgt (CBS, 2015; CBS, 2018). Tevens is een groot deel van ouders samenwonend. Het precieze aantal verbroken samenwoonrelaties met kinderen is onbekend in de statistieken.

Prevalentie in Nieuwegein. In gemeente Nieuwegein is ongeveer 10,8% van de volwassenen gescheiden. Dit is boven het landelijk gemiddelde van 9,5% (Algemeen Dagblad, 2017). In 2014 raakten in Nieuwegein 140 kinderen tussen 0 en 18 jaar betrokken bij een echtscheiding van hun ouders (GGD Atlas, 2014), waarbij onduidelijk is of verbroken partnerschappen zijn meegenomen. In 2018 bleek het percentage éénoudergezinnen in Nieuwegein (7,9%) ook gemiddeld hoger dan in de rest van de provincie (6,6%) (Staat van Utrecht, 2018). Ook het percentage minderjarigen dat in een éénoudergezin woont in Nieuwegein is 16% tegenover 12% in de provincie en 15% landelijk (Gemeente Nieuwegein, 2018).

Maatschappelijke kosten. Naast dat ouders en kinderen nadelige gevolgen van de scheiding ervaren, heeft het ook impact op de maatschappij. Zo is gebleken dat kinderen en gescheiden ouders tot lang na de scheiding relatief grote zorggebruikers zijn. Daardoor zijn zij duur voor de samenleving (Kunst, Meerding, Varenik, Polder, & Mackenbach, 2007). Zo zijn maatschappelijke kosten op minimaal drie miljard per jaar geschat (EconoVision, 2013). Daarnaast is in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten onderzoek gedaan naar de totale kosten van complexe scheidingen en daar kwam een bedrag uit van meer dan €34.000 per gezin en een totaal van €96.600.000 voor de ondersteuning van ouders en kinderen per jaar (IJsselmuiden & Chan, 2016).

Problematiek, Risico's en Gevolgen van Scheiden voor Kinderen

Hoewel een groter deel van de kinderen van gescheiden ouders geen ernstige problematiek vertoont, is gebleken dat kinderen van gescheiden ouders een relatief verhoogde kans hebben op nadelige gevolgen van een ouderlijke scheiding (Amato, 2000, 2010). Aansluitend is in verschillende meta-analyses beschreven dat deze kinderen een significant, verhoogde kans hebben op internaliserende problemen, zoals angst, emotionele problemen en depressie, externaliserende problemen, zoals gedragsproblemen, agressief en delinquent gedrag, maar ook lagere schoolresultaten en minder sterke vriendschapsrelaties (o.a. Amato,

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

2000, 2001, 2010; Ince, Van Rooijen, & Verheijden, 2018; Lansford et al., 2006; Lansford, 2009; Spruijt & Kormos, 2014; Swartz-Den Hollander et al., 2018; Van der Valk et al., 2019).

Daarnaast wordt een echtscheiding geassocieerd met een zwakke emotionele band met ouders, vooral met vader (Amato, 2000, 2010; Van der Valk et al., 2019). Verder worden deze nadelige gevolgen in dezelfde mate gevonden zowel bij jongens als meisjes (Amato, 2001). Deze nadelige gevolgen gelden voor kinderen, adolescenten en jongvolwassenen en worden zowel op korte als op langere termijn gevonden (Nicolai, 2017; Van der Valk et al., 2019; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005; Van Schalkwijk, 2018). Op lange termijn zijn er in de therapeutische praktijk nadelige gevolgen, zoals problemen met intieme relaties, emotieregulatie en autoritatief ouderschap, gesignaleerd bij inmiddels volwassenen die een ouderlijke scheiding hebben meegemaakt (Nicolai, 2017; Van der Valk et al., 2019; Van Schalkwijk, 2018).

Tevens is gebleken dat kinderen uit éénoudergezinnen ongeveer vijf keer meer kans hebben om in contact te komen met de geestelijke gezondheidszorg voor jeugd (jeugd-ggz) dan kinderen in tweeoudergezinnen (Sytema et al., 2006). Zo zijn kinderen van gescheiden ouders aanzienlijk oververtegenwoordigd in de jeugd-ggz (Duijvestijn & Noordink, 2013).

De Ontwikkeling van het Kind na een Scheiding

Over het algemeen kan worden gesteld dat alle leeftijdsgroepen nadelige gevolgen van de scheiding kunnen ondervinden (o.a. Spruijt & Kormos, 2014). Anderzijds concludeerden Amato en Keith (1991) uit hun meta-analyse dat oudere kinderen meer problemen ondervinden van ouderlijke scheidingen dan jongere kinderen. Daarentegen blijkt uit een meta-analyse van Swartz-Den Hollander en anderen (2018) dat leeftijd niet gerelateerd is aan de mate van problemen door scheidingen, maar de manier waarop kinderen of jongeren reageren op een ouderlijke scheiding wel kan verschillen per leeftijdsfase (Van der Valk et al., 2019).

Baby's en peuters 0 – 4 jaar. Wanneer ouders gaan scheiden voelen kinderen de spanning tussen ouders. Concreet betekent dit dat baby's vaak wakker worden, terwijl ze eerst doorsliepen, en dat peuters ineens meer alleen spelen, boos gedrag vertonen en overmatig contact zoeken met andere volwassenen. Daarnaast kunnen ze op latere leeftijd problemen ondervinden, zoals het twijfelen aan hun bestaansrecht (Van den Berg, 2018).

Kleuters en basisschoolkinderen 4 – 12 jaar. Een gevolg kan zijn dat deze kinderen minder betrokken zijn op school, sportclub en andere hobby's. Daarnaast kunnen ze ander gedrag vertonen dan voorheen: brutaal of juist heel stil en teruggetrokken (Van den Berg, 2018). Bovendien is een verhoogde kans op verschillende problemen die kunnen

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

ontstaan in de adolescentie of volwassenheid, zoals depressie (Sands, Thompson, & Gaysina, 2017).

Adolescenten 12 – 18 jaar. In de jonge adolescentie kan een scheiding zorgen voor een verstoring van leerprocessen en schools functioneren (Lansford, 2009). Ook reageren gemiddeld veel jongeren opstandiger tegen hun docenten en ouders dan voorheen, hebben verminderde interesse in hun hobby's, zoals sport (Van den Berg, 2018), en is een grotere kans op alcohol- en drugsmisbruik (Arkes, 2013; Gustavsen, Nayga, & Wu, 2015). Daarnaast zoeken jongeren gemiddeld vaker vrienden op en zijn minder vaak thuis (Van den Berg, 2018). Daarentegen benoemden Amato en Keith (1991) dat jongeren die gaan studeren relatief weinig consequenties hebben van de ouderlijke scheiding vanwege hun volwassenheid en onafhankelijkheid van het gezin.

Risico- en Beschermende Factoren

Kinderen van gescheiden ouders kunnen variërende risico- en beschermende factoren ervaren die van invloed zijn op hun ontwikkeling. Het ecologische model van Bronfenbrenner (1977, 1979) stelt dat de omgeving een kind beïnvloedt. Bronfenbrenner verdeelde deze omgeving in verschillende systemen. Allereerst het microsysteem, waar het kind direct mee interacteert, zoals ouders, leeftijdsgenoten en school. Wanneer deze actoren met elkaar interacteren, wordt dit het mesosysteem genoemd. Daaromheen bevinden zich nog drie lagen die indirect invloed uitoefenen op het microsysteem: het exo-, macro- en chronosysteem. De gemeente bevindt zich in het macrosysteem en kan invloed uitoefenen op het chronosysteem door beleid te ontwikkelen voor kinderen over tijd (toekomstige leeftijdsfase).

In het microsysteem interacteren kinderen gemiddeld het meest met ouders. In meerdere onderzoeken is gebleken dat kinderen vooral last ervaren wanneer ouders niet op constructieve wijze met elkaar kunnen communiceren of afspraken met elkaar kunnen nakomen (o.a. Amato, 2000, 2010; Ince et al., 2018; Van der Valk et al., 2019). Wanneer ouders een redelijke verstandhouding hebben na de scheiding, kan dit mogelijk ervoor zorgen dat kinderen minder last ondervinden van de scheiding (Pedro-Carroll, 2010; Duijvestijn & Noordink, 2013; Ince et al., 2018). Ook kan een goede ouder-kind relatie beschermend werken (Bastaitis, Ponnet, & Mortelmans, 2012; Swiss & Le Bourdais, 2009; Weaver & Schofield, 2015). Zo blijkt dat een goede relatie met de uitwonende ouder het welzijn van kinderen en schoolprestaties bevordert (Amato & Gilbreth, 1999). Tevens vermelden Weaver en Schofield (2015) dat positief ouderschap, zoals autoritatief ouderschap, kinderen kan beschermen tegen negatieve gevolgen van ouderlijke scheiding. Deze vaardigheid in

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

ouderschap kan zorgen voor een gevoel van stabiliteit en veiligheid in ouder-kindrelaties en een versterking van coping strategieën bij kinderen (Amato, 2000).

Daarnaast kunnen leeftijdsgenoten sociale steun en positiviteit bieden. Het is wenselijk dat deze kinderen wederzijdse vriendschappen hebben met leeftijdsgenoten die hetzelfde hebben meegemaakt. Gevoelens van eenzaamheid kunnen hierdoor verminderd worden en het zorgt voor afleiding (Duijvestijn & Noordink, 2013; Ince et al., 2018; Spruijt & Kormos, 2014). Verder kan het netwerk van het gescheiden gezin, zoals school, ook helpen om een plek te creëren die voor steun en afleiding kan zorgen (Vos & Bolwijn, 2018; Van der Valk et al., 2019).

Effectieve Preventieve Interventies

Aansluitend op Bronfenbrenner's ecologische systemen bestaan interventies vooral op het niveau van het micro- (kind) en mesosysteem (ouders). Rouvoet (2018) stelt dat gemeenten een uitvoeringsprogramma voor echtscheidingen moeten vormgeven. De gemeente Nieuwegein zou op het niveau van het macrosysteem invloed kunnen uitoefenen door een concreet evidence-based interventieaanbod te selecteren en te implementeren op basis van behoeften van kinderen en ouders over verschillende leeftijdsfasen (chronosysteem).

Hieronder worden voorbeelden van internationale en nationale interventies beschreven die goed onderbouwd of effectief bewezen zijn door zowel Blueprintsprograms¹ als artikelen (internationaal) en door het NJI² (nationaal). De interventies worden in de volgorde: microsysteem (aanbod voor kinderen), mesosysteem (aanbod voor ouders) en macrosysteem (beleid in Nederland en huidige aanbod in Nieuwegein) weergegeven.

Micro: Aanbod voor kinderen. De meeste interventies zijn groepsinterventies. Deze interventies hebben sterke elementen: wederzijdse steun, uitwisselen van ervaringen en tips, verheldering van algemene misvattingen over gezinsveranderingen en het leren van actieve coping strategieën, zoals sociale en oplossingsvaardigheden (Pedro-Carroll, 2005). Hierbij is vooral actieve coping (problemen actief aanpakken) een sterk element. Actieve coping heeft namelijk positieve effecten op de aanpassing van kinderen na een echtscheiding, terwijl vermijdende coping strategieën juist geassocieerd worden met nadelige gevolgen op het welzijn van kinderen (O'Hara, 2017; Sandler, Ingram, Wolchik, Tein, & Winslow, 2015). Deze interventies die ondersteuning en verbetering van vaardigheden bevatten, beloven nadelige gevolgen bij kinderen te verminderen en veerkracht en gezonde ontwikkeling te bevorderen (Pedro-Carroll, 2005).

¹ <https://www.blueprintsprograms.org/program-search/>

² <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Internationale interventies. *'Children of Divorce Intervention Program' (CODIP)* is een voorbeeld van een op school aangeboden interventie voor kinderen van gescheiden ouders die een veilige omgeving creëert, waar ervaringen gedeeld worden en essentiële coping vaardigheden worden aangeleerd. Deze interventie is solide evidence-based in verminderen van nadelige gevolgen bij kinderen (Pedro-Carroll & Jones, 2005). In een zesjarig follow-up onderzoek is gebleken dat kortdurende, gestructureerde groepsinterventies kinderen effectief kunnen helpen omgaan met ouderlijke scheidingen (Rose, 2009).

Nationale interventies. Groepsgewijze, spelenderwijze interventies bestaan voor kinderen in verschillende leeftijdscategorieën. Voor kinderen tussen 4 en 8 jaar zijn *'Dappere Dino's'* (6 tot 8 jaar) en *'Stoere Schildpadden'* (4 tot 6 jaar) ontworpen die zijn afgeleid van de internationale interventie *'CODIP'*. Deze interventies worden in verschillende gemeenten in Nederland aangeboden. Deze interventies richten zich op het voorkomen en verminderen van zelfverwijt, misverstanden, eenzaamheid, verlatingsangst en onjuiste attributies door versterking van probleemoplossende vaardigheden en een positieve kijk op zichzelf en het gezin te stimuleren. Ook sluiten ze aan bij de psychologische reacties na scheiding en ontwikkelingskenmerken van deze leeftijd (Klein Velderman, 2012).

Voor kinderen tussen 8 en 12 jaar bestaan de in Nederland ontwikkelde groepsinterventies: *'KIES'* (8 tot 12 jaar), met een ouderavond en *'!JES het brugproject'* (8 tot 12 jaar), met een parallelle training voor ouders. In deze interventies staan het omgaan met nieuwe gevoelens, gedachten en informatie over het proces centraal. Zij leren vaardigheden, zoals probleemoplossende vaardigheden, aan die zij nodig hebben in het omgaan met de gevolgen van de echtscheiding (De Graaf & De Bruijn, 2014).

Voor jongeren vanaf twaalf jaar bestaat ook de groepsinterventie *'KIES'* (12 tot 16 jaar), waarin het omgaan met de situatie en steun van leeftijdsgenoten centraal staan. Verder bestaat er nog geen online interventie, maar wel een website: *'Villa Pinedo'*³, waar online ondersteuning voor jongeren tot 23 jaar middels een buddy app en voor ouders middels een forum en training aangeboden wordt. Deze ondersteuning is niet getest op effectiviteit, maar is als veelbelovend bestempeld (Spruijt & Kormos, 2014).

Meso: Aanbod voor ouders. Hoewel groepsinterventies voor kinderen belangrijk zijn voor verwerking, kunnen zij problemen waarin gezinnen worden geconfronteerd in het proces van de scheiding niet oplossen. Het meest effectieve kindgerichte programma kan kinderen niet beschermen als ouders over en weer venijnig gedrag vertonen (Wolchik, et al., 2002). Bij

³ <https://www.villapinedo.nl/>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

de ondersteuning moet het aanbod zich daarom richten op zowel kinderen als ouders (Antokolskaia et al., 2019; Duijvestijn & Noordink, 2013), vooral wanneer sprake is van een complexe scheiding (Ince et al., 2018). Zo kan een interventie gericht op ouders zorgen voor vermindering van pijnlijke gevoelens over scheidingen bij kinderen (Christopher et al., 2017).

Internationale interventies. Het Amerikaanse *'New Beginnings Program'* (NBP) is geen therapie voor ouders, maar richt zich op ondersteuning van kinderen. Ouders leren vaardigheden om positieve relaties te creëren, open communicatie met kinderen te hanteren en kinderen uit het conflict te houden (Wolchik et al., 2009). Uit een zesjarige follow-up studie is gebleken dat jeugdigen minder geestelijke gezondheidsproblemen hadden, minder internaliserende en externaliserende problemen vertoonden, hogere academische prestaties bereikten en meer zelfwaardering hadden (Wolchik, Sandler, Weiss & Winslow, 2007). Naast NBP bestaat het Australische *'Mums and Dads Forever'* (MDF). In deze groepsinterventie staat verbetering van de kwaliteit van relatie tussen ouders centraal in het belang van hun kinderen. Bovendien zitten gescheiden stellen nooit in dezelfde groepsessie (Campbell, Hannan, Australia, Terrace & Australia, 2006). Uit onderzoek is gebleken dat effecten van het MDF-programma groot zijn. Er is een significant verschil gevonden in verbeterde gezinsrelaties (Pike, Campbell & Hannan, 2006), meer kennis, minder conflicten tussen ouders en verbetering van de kwaliteit van het co-ouderschap (Campbell et al., 2006).

Nationale interventies. *'Ouderschap na Scheiding'* is een voorbeeld van een omgangsbemiddelingsprogramma voor complex gescheiden ouders die niet op eigen kracht kunnen samenwerken in de opvoeding. Door het aanleren van diverse technieken en vaardigheden, helpt deze interventie ouders om constructiever te overleggen in het belang van het kind. De *'KIES'* kind-interventie kan parallel lopen aan deze interventie (Van de Haar & Mellema, 2015). Daarnaast bestaat de interventie: *'Ouderschap Blijft'*, een vorm van omgangsbemiddeling- en begeleiding voor gescheiden ouders waarbij de omgang met de uitwonende ouder niet plaatsvindt of op complexe wijze. Middels oplossingsgerichte gesprekstechnieken wordt getracht communicatie tussen ouders te herstellen en verbeteren, zodat een regelmatige omgang tussen kind en beide ouders kan worden bewerkstelligd (Hessels, 2014).

Macro: Verbetering preventie in Nederland. Landelijk beleid omtrent echtscheidingen ontbreekt. Aangezien gevolgen van echtscheiding voor kinderen een complex maatschappelijk probleem is, dat de overheid niet alleen kan oplossen, heeft Rouvoet (2018) na een landelijke inventarisatie van het preventieve aanbod wel landelijke actielijnen voor Nederland opgesteld. Algemene actielijnen zijn onder andere: publieke bewustwording van

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

risico op schade bij kinderen door echtscheidingen, een laagdrempelige folder met informatie over beschikbare ondersteuning en begeleiding en een website met databank voor effectieve interventies en aanpakken gericht aan professionals, kinderen en ouders. Ook zijn in verschillende fases concrete actielijnen beschreven: fase 0) relatievorming, fase 1) ouderschap, fase 2) relatieproblemen, fase 3 en 4 uit elkaar, en fase 5) na de scheiding. Voor de actielijnen die voor deze studie van toepassing zijn (fase 3, 4 en 5) beschreef Rouvoet (2018) variërende actielijnen: een overzichtelijk en toegankelijk aanbod van hulp en ondersteuning, een scheidingsloket, voorlichting en sociale steun voor kinderen (zoals ‘JES!’, ‘KIES’, ‘Villa Pinedo’⁴), terugkom-momenten bij interventies, mediators, advocaten, een goede voorlichting voor ouders over de gevolgen van de nieuwe situatie voor de kinderen en toegankelijke, neutrale plekken om veilig contact te laten plaatsvinden.

Daaropvolgend is recent een richtlijn “Scheiding en problemen van jeugdigen” uitgebracht (Van der Valk et al., 2019), omdat het voor de samenleving van belang is om adviezen ten aanzien van het handelen in dit soort situaties te formuleren, die zo goed mogelijk zijn onderbouwd. Een uniforme richtlijn hoe te handelen bij mogelijke problemen van kinderen na scheiding en hoe problemen kunnen worden voorkomen, kan behulpzaam zijn om in de toekomst problemen voor kinderen te verminderen. De volgende aanbevelingen zijn van belang: wees op de hoogte van mogelijke gevolgen van kinderen na scheiding, pas het preventieve aanbod aan op behoeften van kinderen van verschillende leeftijdsfasen, richt interventies op zowel ouders als jeugdigen, betrek het netwerk, maak ouders bewust van hun gedrag, vergroot de kennis en leer hen vaardigheden aan in interventies en een informatiebijeenkomst.

Huidig aanbod in Nieuwegein. Gemeente Nieuwegein heeft de groepsinterventie ‘KIES’ tot beschikking voor kinderen van 8 tot 12 jaar. Deze interventie wordt niet op school aangeboden, maar twee keer per jaar in acht bijeenkomsten door een zorgpartner. Uit een Nieuwegeinse evaluatie is gebleken dat kinderen gemiddeld het cijfer 9,5 gaven voor de bijeenkomsten. Wel gaven zij aan dat de bijeenkomsten te kort waren en graag terug willen komen. De interventies ‘KIES’ voor jongeren tussen 12 en 16 jaar en ‘Ouderschap na Scheiding’ zijn door te weinig aanmeldingen gestopt.

Huidig Onderzoek

Voor de grote problematiek omtrent echtscheiding in Nieuwegein bestaan diverse effectieve interventies op micro- en mesosysteem voor kinderen en ouders in echtscheiding.

⁴ <https://www.villapinedo.nl/>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Op het macrosysteem zijn er verschillende aanbevelingen voor een werkend preventief aanbod in de gemeente (Rouvoet, 2018; Van der Valk et al., 2019). Het aanbod omtrent echtscheidingen in Nieuwegein blijkt beperkt. Van belang hierbij is de mening van professionals en gescheiden ouders over een nieuwe aanpak. Op basis van de literatuur en de wensen van die doelgroepen wil de gemeente Nieuwegein de macro-aanpak aanvullen voor echtscheidingsgezinnen.

De hoofdvraag voor deze studie is: Hoe kan gemeente Nieuwegein de preventieve aanpak van echtscheidingen verbeteren, zodat kinderen tussen 0 en 18 jaar van gescheiden ouders zich optimaal ontwikkelen? Hierbij zijn bijbehorende deelvragen opgesteld: 1) Wat vinden professionals en gescheiden ouders van de preventieve aanpak van gemeente Nieuwegein omtrent echtscheidingen, en 2) Hoe kan deze preventieve aanpak verbeterd worden volgens professionals en gescheiden ouders?

Dit onderzoek is uniek, omdat een behoeftenonderzoek (Rossi, Lipsy, & Henry, 2018) als basis voor gemeentelijk beleid uitgevoerd wordt: de wensen en behoeften van professionals en gescheiden ouders in Nieuwegein worden als basis voor het nieuwe aanbod onderzocht. Deze studie is maatschappelijk relevant, omdat hoge kosten aan deze problemen verbonden zijn en in deze specifieke gemeente gemiddeld meer volwassenen gescheiden zijn, relatief meer éénoudergezinnen zijn en veel kinderen ggz-problematiek vertonen. Daarnaast sluit de studie aan bij de landelijke ontwikkeling (Rouvoet, 2018). Wetenschappelijk is deze studie relevant, omdat een geïntegreerde aanpak vanuit verschillende systemen (Bronfenbrenner, 1977, 1979) ontwikkeld wordt middels input vanuit literatuur, professionals en gescheiden ouders. De verwachtingen van dit onderzoek zijn dat professionals en gescheiden ouders niet alle kennis hebben van de huidige, preventieve aanpak, het aanbod gering vinden en dat dit voor ouders én kinderen verbeterd kan worden.

Methode

Design en procedure

In deze praktijkgerichte studie binnen de gemeente Nieuwegein is een mixed-methods onderzoek gehanteerd met een Delphi-methode (Brady, 2005). De Delphi-methode bestaat uit meerdere ronden van gestructureerde communicatie tussen deskundigen met als doel consensus te bereiken op het gebied van beleid, praktijk of besluitvorming (Brady, 2015). Een mixed-methods onderzoek verhoogt de betrouwbaarheid en validiteit (Baarda et al., 2013). Enerzijds zijn professionals die te maken hebben met gescheiden ouders of kinderen gevraagd voor een interview en uitgenodigd voor een focusgroep en anderzijds zijn gescheiden ouders benaderd middels een inwonersenquête.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Interviews met professionals. Bij echtscheiding betrokken professionals zijn geworven via contacten van beleidsmedewerkers. De professionals zijn telefonisch of middels een e-mail benaderd. Vooraf aan het interview zijn het doel, de procedure en inhoud van het interview uitgelegd aan participanten en vervolgens is een toestemmingsformulier ingevuld. De interviews duurden ongeveer 30 tot 60 minuten en zijn opgenomen met een voicerecorder.

Focusgroep. De geïnterviewde professionals zijn uitgenodigd voor de focusgroep op 20 mei 2019 in het Stadhuis van Nieuwegein.

Inwonersenquête. De inwonersenquête is verspreid onder 1600 vaste panelleden in Nieuwegein. De panelleden hadden twee weken om de enquête in te vullen.

Participanten

Interviews met professionals. Er zijn 28 professionals individueel geïnterviewd uit vier verschillende sectoren. De eerste sector '*jeugdhulpverlening*' (n=10) bestond uit: twee sociaal professionals bij Geynwijs, één speltherapeut, één thuisbegeleider bij Vitras, twee orthopedagogen, twee GGD jeugdverpleegkundigen, één JGZ-psycholoog en één POH-jeugd medewerker. De tweede sector '*onderwijs*' (n=12) bestond uit: vier leerkrachten basisonderwijs, één intern begeleider, één docent voortgezet onderwijs, drie zorgcoördinatoren voortgezet onderwijs, één schoolpsycholoog, één adjunct directeur SBO en één orthopedagoog samenwerkingsverband voortgezet onderwijs. De derde sector '*opvang*' (n=3) bestond uit: twee clustermanagers kinderopvang en één senior pedagogisch medewerker. De vierde sector '*scheidingsspecialisten*' (n=3) bestond uit: één mediator, één gedragswetenschapper bij Samen Veilig Midden Nederland en één KIES trainer bij Vitras.

Focusgroep. Er waren 18 van de 28 geïnterviewde professionals aanwezig bij de focusgroep op 20 mei 2019. De professionals die aanwezig waren, kwamen uit de volgende sectoren: '*jeugdhulpverlening*' (n=9), '*onderwijs*' (n=6), '*opvang*' (n=1) en '*scheidingsspecialisten*' (n=2).

Inwonersenquête. In totaal hebben 592 van de 1600 respondenten (37%) deelgenomen aan de inwonersenquête. De echtscheidingsvragenlijst is ingevuld door 311 respondenten (52,5%), waarvan 42 gescheiden ouders met kinderen tussen 0 en 18 jaar (13,5%) en 269 respondenten die gescheiden ouders met kinderen tussen 0 en 18 jaar woonachtig in Nieuwegein kennen (86,5%). Vanwege anonimiteit van de inwonersenquête zijn verdere gegevens van participanten niet bekend.

Onderzoeksinstrumenten

Interviews met professionals. Het semigestructureerde interview voor professionals bestond uit open vragen. De topiclijst is ontwikkeld op basis van kennis en constatering uit

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

literatuuronderzoek, zoals het voorleggen van verschillende evidence-based interventies en afgestemd met twee beleidsmedewerkers van gemeente Nieuwegein. De topics van het interview bestonden uit 1) de huidige preventieve aanpak: de sterke en ontbrekende elementen, en 2) verbeterpunten bij deze preventieve aanpak. Voorbeeldvragen zijn: *‘Wat wordt volgens u op dit moment gedaan in de preventieve aanpak van echtscheidingen in Nieuwegein?’*, *‘Wat vindt u sterke elementen aan de preventieve aanpak?’*, en *‘Wat kan er verbeterd worden in de aanpak voor de specifieke leeftijdsgroep van kinderen waar u het meest mee te maken hebt?’*. Cruciaal voor een succesvol interview is dat de vragen passen in het referentiekader van participanten (Boeije, 2010). Hier is rekening mee gehouden door het interview te beginnen met ‘storytelling’. Hierbij werd verwacht van participanten dat hij/zij een positieve situatie kon aandragen over dit onderwerp in het werkveld.

Focusgroep. In de focusgroep zijn eerst de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Daarna hebben participanten in drie groepen van zes professionals de huidige preventieve aanpak in Nieuwegein besproken middels een casus. Vervolgens hebben participanten met elkaar gediscussieerd over wat nodig is, wat verbeterd kan worden en welke partners kunnen helpen in Nieuwegein. Verder zijn zes voorlopige aanbevelingen voorgelegd aan participanten en hebben zij de volgende vraag: *‘Om problemen door echtscheiding te voorkomen, moet de gemeente als eerst of vooral aan de slag met...’*, individueel beantwoord.

Inwonersenquête. De vragen van de inwonersenquête zijn in het gebruikelijke format van gemeente Nieuwegein opgesteld. Het bestond uit acht gesloten vragen, zoals: *‘Heeft uw kind(eren) hulp gezocht om met de scheiding om te kunnen gaan? En zo ja, waar is de hulp gezocht?’*, met mogelijkheid voor een open antwoord.

Data Analyse

Interviews met professionals. De opnames van de interviews zijn beluisterd en getranscribeerd. Ook is een nauwkeurige interpretatie van coderingen uitgevoerd waarin zoveel mogelijk woorden van respondenten zijn aangehouden. Vervolgens zijn uitspraken gelabeld en samengevoegd per onderwerp met het analyseprogramma Nvivo-12. Door deze interpretatie van coderingen, labels en transparant te werken, kan de betrouwbaarheid en interne validiteit van de analyse worden gewaarborgd en ontstaat een overzicht van uitspraken die overeenkomen en verschillen van elkaar (Baar, 2002; Boeije, 2010).

Focusgroep. De aanwezigen hebben hun input opgeschreven en ingeleverd. Deze gegevens zijn beschrijvend weergegeven.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Inwonersenquête. De uitkomsten van de inwonersenquête zijn geanalyseerd volgens de methode van afdeling Statistiek van gemeente Nieuwegein. De antwoorden van respondenten zijn procentueel, beschrijvend weergegeven.

Resultaten

Mening over de Preventieve Aanpak van Gemeente Nieuwegein

Sterke elementen binnen de preventieve aanpak. Uit de interviews met professionals bleek dat de meerderheid van de respondenten (71%) positief is over de ‘KIES’ interventie en dit wil behouden in het aanbod. De kinderopvang zegt hierover: ‘*Ik vind het een zinvolle interventie.*’ En het onderwijs zegt: ‘*Het heeft een goed resultaat bij kinderen.*’. Daarnaast zijn sterke elementen verbonden aan ‘KIES’: 1) groepsgewijze training met leeftijdsgenoten, 2) erkenning van andere kinderen, 3) vergroten van vaardigheden, 4) spelenderwijze manier, 5) laagdrempelige ondersteuning, en 6) ouders worden betrokken.

Door tien respondenten wordt speltherapie gezien als een nuttige manier van verwerking van de scheiding voor kinderen vanaf vier tot twaalf jaar. Zo benoemt een scheidingsspecialist: ‘*Speltherapie is heel nuttig, ook voor jonge kinderen*’.

Ontbrekende elementen binnen de preventieve aanpak.

Interviews met professionals. Uit de verhalen die via storytelling naar voren kwamen, is gebleken dat alle professionals de problematiek bij kinderen van gescheiden ouders herkennen en constateren dat er weinig aanbod is. Over de huidige preventieve aanpak geven zeventien respondenten (61%) aan niet te weten wat de aanpak voor echtscheidingen is en 21 respondenten (75%) stellen dat gemeente Nieuwegein meer aandacht moet besteden aan zichtbaarheid en bekendheid van het aanbod bij professionals en ouders. Het ontbreken van een aanpak voor gescheiden ouders wordt als probleem gezien. Zo benoemt het onderwijs: ‘*Als ouders besluiten te gaan scheiden, vind ik dat de consequentie moet zijn dat ouders op de hoogte worden gebracht wat dit voor hun kinderen betekent en hoe zij op juiste wijze hiermee om moeten gaan*’. Aansluitend wordt het geen aanbod hebben voor sommige minderjarige kinderen als ontbrekend element beschouwd. Iemand uit de jeugdhulpverlening benoemde: ‘*Ik ben van mening dat voor elk kind in een echtscheidingssituatie iets van ondersteuning zou moeten zijn*’. Verder geeft het middelbaar onderwijs aan dat het lastig is om naar passende hulp te verwijzen als gemeenten niet samenwerken in hun preventieve hulp voor jeugd. Zo kon een meisje uit Nieuwegein ‘KIES’ voor twaalf tot zestien jaar niet volgen in Houten, omdat gemeenten met financiën niet samenwerken.

‘KIES’ interventie. De helft van de respondenten wist niet dat ‘KIES’ werd aangeboden in Nieuwegein. Daarnaast benoemden respondenten ontbrekende elementen

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

verbonden aan ‘KIES’: 1) geen individueel aanbod, 2) niet nabije locatie, 3) korte duur van bijeenkomsten, 4) geen terugkomsessies, 5) geen interventie voor alle minderjarige kinderen en 6) matige betrokkenheid van ouders.

Inwonersenquête.

Ondersteuning voor kinderen. De meeste kinderen (62%) hebben geen hulp gehad om de scheiding te verwerken. Van de 14 kinderen die wel hulp hebben gezocht, heeft 21% geen hulp gevonden op dat gebied en 17% kreeg psychosociale hulp (10% speltherapeut, 7% psycholoog). Daarnaast hebben bijna alle ouders (91%) nooit van ‘KIES’ gehoord. Tevens wisten bijna alle inwoners (93%) die gescheiden ouders kennen niet van ‘KIES’ in Nieuwegein af.

De 42 gescheiden ouders geven aan dat bij kinderen behoefte is aan de volgende vormen van hulp/informatie: 1) een website met informatie en tips over het omgaan met scheidingen (62%), 2) een forum op internet waar ze met andere kinderen kunnen chatten (46%), 3) een app met vraagfunctie aan andere kinderen die in soortgelijke situaties hebben gezeten (55%), en 4) een groepsprogramma zoals ‘KIES’ (45%).

Ondersteuning voor ouders. Van de 42 gescheiden ouders heeft meer dan de helft (55%) geen hulp gehad voor een goede, onderlinge oudercommunicatie. Van de zeventien gescheiden ouders die hulp hebben gezocht, heeft 29% geen hulp gevonden op dat gebied. 41% heeft hulp gekregen bij een mediator, 12% bij een psycholoog en 12% bij familie en vrienden.

De 42 gescheiden ouders hebben behoefte aan de volgende vormen van hulp/informatie: 1) een website met informatie en beschikbare hulp in Nieuwegein (78%), 2) een ontmoetingsplek met andere ouders (55%), 3) een informatiebijeenkomst (55%), 4) een online forum (53%), en 5) een cursus van meerdere dagdelen (33%).

Verbeterpunten

Bij onderstaande bespreking van de verbeterpunten voor kinderen en ouders worden de antwoorden van professionals, deelnemers aan de focusgroep en gescheiden ouders samengevoegd. Samenvattend is de input van professionals, de deelnemers aan de focusgroep en gescheiden ouders weergegeven in een tijdlijn (figuur 1) en overzicht (figuur 2) gebaseerd op het chronosysteem (Bronfenbrenner, 1977, 1979). In deze figuren is het huidige aanbod groen gemarkeerd.

Aanbod voor minderjarige kinderen. Alle respondenten vinden het belangrijk dat aanbod beschikbaar is voor alle kinderen die een scheiding meemaken van ouders. Zo is een

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHIEDINGEN GEMEENTE

kenmerkende uitspraak: *‘Ik denk dat het heel goed is om heel alert te zijn op alle kinderen in een echtscheidingsituatie’* (Jeugdhulpverlening).

Baby's en peuters 0 – 4 jaar. Respondenten benoemen unaniem dat er geen aanbod nodig is voor kinderen van nul tot vier jaar. Van belang hierbij is het focussen op aanbod voor ouders. Zo geeft de kinderopvang aan: *‘Ik wil de kinderen niet belasten. Wij kunnen de nodige hulp en steun bieden. Ouders moeten in hun gedrag het belang van het kind inzien en als dat niet lukt, hulp zoeken’*. Zo geven respondenten in de kinderopvang aan zelf in te kunnen spelen op behoeften van deze kinderen.

Kleuters en basisschoolkinderen 4 – 12 jaar.

Fysiek aanbod. Unaniem geven respondenten aan dat er laagdrempelig, passend aanbod moet zijn via groepsgewijze- en individuele ondersteuning in de leefomgeving van het kind. *‘Het kind moet kunnen kiezen wat bij hem/haar past’* (Jeugdhulpverlening). De groepsinterventies: ‘Dappere Dino’s’ en ‘Stoere Schildpadden’ worden door zeventien professionals (61%) gezien als geschikte interventies voor de leeftijd van vier tot acht jaar. Alle respondenten willen dat ‘KIES’ voor kinderen tussen acht en twaalf jaar blijft, mits het op een locatie wordt aangeboden die in de leefomgeving van het kind is, zoals school of buurtcentrum. Maar ook terugkomsessies zijn gewenst. Zo geeft iemand uit de jeugdhulpverlening aan: *‘Het zou fijn zijn om structureel en plek te hebben waar kinderen heen kunnen met hun verhalen en ervaringen. Dus dat je naast ‘KIES’ terugkombijeenkomsten hebt en dat je daarheen mag komen, maar het hoeft niet’*. Acht professionals (29%) en de focusgroep vinden dat de individuele interventie: ‘KIES’ voor kinderen vanaf vier jaar moet worden geïmplementeerd. Daarnaast werd het belang van individueel aanbod nogmaals benadrukt in de focusgroep. Zij wensen ook speltherapie en kindercoach als individueel aanbod. Toch twijfelen twee professionals (7%) over een nieuwe interventie. *‘Kijk eerst wat je al voor praktijken hebt in Nieuwegein en breng daar een bepaalde aanpak onder’* (Jeugdhulpverlening).

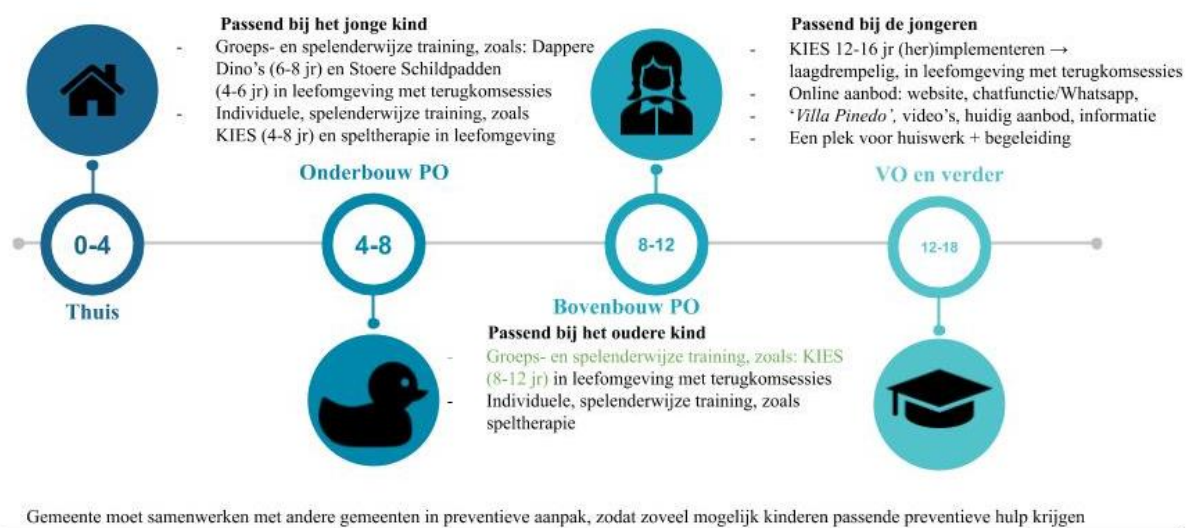
Adolescenten 12 – 18 jaar.

Fysiek aanbod. Zestien professionals (57%) en deelnemers aan de focusgroep benoemen dat de interventie: ‘KIES’ voor twaalf tot zestien jaar terug moet komen in Nieuwegein op een locatie in de leefomgeving van jongeren, zoals school. Hoewel zes professionals (21%) wijzen op het ‘niets willen’ van deze leeftijdsgroep. Volgens deze respondenten zou een plek om huiswerk te maken met begeleiding (die ook kennis heeft in het omgaan met een echtscheiding) een oplossing zijn voor het voorkomen van teruglopende schoolresultaten, maar ook om een rustige plek voor de jongere te creëren waar ze de

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

mogelijkheid hebben om te praten met een volwassene. Bovendien benoemde het onderwijs hierbij: *“Ze komen dan met een ander doel, maar kunnen ook praten als ze dat willen”*. Het belang van individuele ondersteuning wordt ook benoemd door acht professionals (29%) en door deelnemers aan de focusgroep.

Online aanbod. Alle respondenten geven aan dat tevens geïnvesteerd moet worden in (anonieme) online hulpverlening via een website of WhatsApp. Het middelbaar onderwijs zegt hierover: *“Ik denk dat online beter werkt en dat je daardoor beter de jongeren bereikt”*. Zo geven respondenten aan dat een website gewenst zou zijn met informatie, het aanbod, een chatfunctie, video's en een telefoonnummer, maar ook dat de website verwijst naar andere websites, zoals 'Villa Pinedo'⁵ of 'JouwGGD'⁶.

Figuur 1. Een chronologisch overzicht van het aanbod voor kinderen in echtscheidingssituaties.

Aanbod voor gescheiden ouders. Kenmerkende uitspraken van de mening van respondenten zijn: *“De gouden sleutel om iets te bereiken bij kinderen, ligt in de handen van de ouders”* (Jeugdhulpverlening), en *“Om het probleem bij de kern aan te pakken, moet je bij de ouders zijn, want anders is het dweilen met de kraan open”* (Scheidingspecialist).

Fysiek aanbod. Door de meerderheid van professionals (68%) en gescheiden ouders (55%) werd een informatiebijeenkomst, gegeven door professionals en ervaringsdeskundigen, genoemd om bewustwording van specifieke gedragspatronen bij gescheiden ouders te vergroten. Met de voorwaarde dat de bijeenkomst online te volgen is of de presentatie online wordt gedeeld onder inwoners. Het onderwijs geeft het volgende aan: *“Het aanbod moet*

⁵ <https://www.villapinedo.nl/>

⁶ <https://www.jouwggd.nl/relaties/mijn-ouders-gaan-scheiden/>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

passend zijn bij behoeften van ouders en laagdrempelig gemaakt worden door meerdere oplossingen, zoals een fysiek en online aanbod”. Daarnaast vermelden 12 professionals (43%) en 14 gescheiden ouders (33%) dat een training om vaardigheden aan te leren aan kan sluiten bij gescheiden ouders, mits deze training apart is voor koppels. Ook benoemen 15 professionals (54%) een spreekuur in huiselijke sfeer waar gescheiden ouders terecht kunnen voor vragen aan een professional en een ervaringsdeskundige. Om een drempel te verlagen, is een telefoonnummer gewenst. Verder werd er in de focusgroep aangegeven dat gezinnen die het zwaar hebben kunnen worden gekoppeld aan een warm en stabiel gezin in de buurt, zoals buurtgezinnen⁷ in Nieuwegein. Tevens is het gewenst dat ouders hulp krijgen bij het maken van een ouderschapsplan, bijvoorbeeld bij een mediator. Ten slotte geeft de helft van de respondenten aan dat wachtlijsten bij specialistische ggz-zorgpartners voor ouderschapsbemiddeling problematisch is. Zo vermeldde de jeugdhulpverlening: *“Vaak moeten ouders twee tot drie maanden wachten tot een traject gestart kan worden. Ja, dan haken ouders af”*. Respondenten willen graag dat deze wachtlijsten minder worden, zodat meer (complex) gescheiden ouders passende hulp kunnen krijgen. Alle respondenten geven namelijk aan dat het aanbod voor gescheiden ouders passend moet zijn. Van belang hierbij is dat meerdere mogelijkheden voor kennisvergroting, vaardighedenversterking en sociale netwerkvergroting moet worden aangeboden om zoveel mogelijk gescheiden ouders te bereiken.

Online aanbod. Alle professionals geven aan dat een website gewenst is voor professionals, gescheiden ouders, kinderen en jongeren met informatie, het aanbod en doorverwijzingen naar andere websites. Ook geeft 78% van 42 gescheiden ouders dit aan. Een soortgelijke website als websites van CJG Capelle aan den IJssel⁸⁹ zijn gewenst. Daarnaast geven de meeste respondenten (79%) aan dat een online flyer met informatie en aanbod in Nieuwegein de mogelijkheid biedt om partners in Nieuwegein, zoals onderwijs, huisartsen en mediators op de hoogte te brengen, zodat zij kinderen en gescheiden ouders kunnen doorverwijzen naar geschikt aanbod.

Investeer in huwelijken en relaties. Naast het richten op de periode tijdens en na de scheiding vinden vijf professionals (18%) en deelnemers aan de focusgroep dat een aanpak ontwikkeld moet worden aan de voorkant van scheiden: in huwelijken/relaties. De behoefte

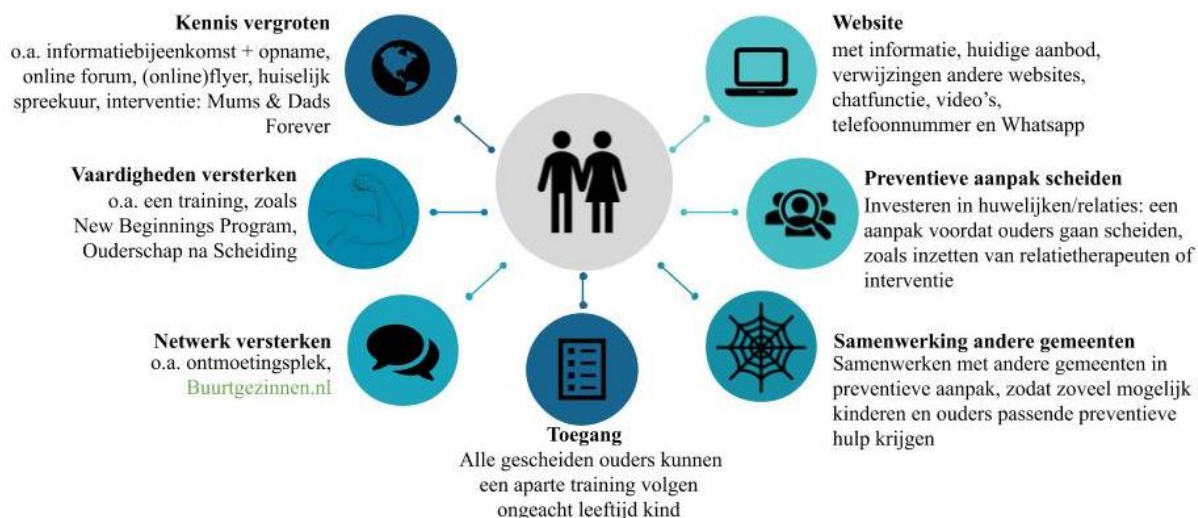
⁷ <https://www.buurtgezinnen.nl/nieuwegein/>

⁸ <https://cjgcapelleaandenijssel.nl/wijgaanuitelkaar-complexe-scheiding/>

⁹ <https://cjgcapelleaandenijssel.nl/wijgaanuitelkaar-2/>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

ligt bij het investeren in relatietherapeuten en een relatie interventie om scheidingen mogelijk te kunnen voorkomen.

Figuur 2. Een overzicht van het preventieve aanbod voor gescheiden ouders.

Discussie

In deze studie is onderzocht wat de sterke en ontbrekende elementen zijn van de preventieve aanpak omtrent echtscheidingen in gemeente Nieuwegein volgens professionals en gescheiden ouders en hoe deze aanpak verbeterd kan worden. Professionals en gescheiden ouders constateren vooral ontbrekende elementen in de huidige, preventieve aanpak omtrent echtscheidingen en benoemen hun behoeften in een verbeterde aanpak.

Mening over de Preventieve Aanpak van Gemeente Nieuwegein

Bestaande interventies. De meerderheid van de professionals is positief over de interventie 'KIES' in Nieuwegein, hoewel de meeste ouders dit programma niet kennen. Deze training heeft verschillende succesfactoren die ondersteund worden in de literatuur: een groepsgewijze training met leeftijdsgenoten (Duijvestijn & Noordink, 2013; Pedro-Carroll, 2005), de erkenning van andere kinderen (Duijvestijn & Noordink, 2013; Ince et al., 2018; Pedro-Carroll, 2005; Spruijt & Kormos, 2014), vergroten van vaardigheden (O'Hara, 2017; Sandler et al., 2015; Van der Valk et al., 2019), laagdrempelige ondersteuning (Pedro-Carroll, 2005), en dat ouders worden betrokken (Van der Valk et al., 2019). Verder wordt speltherapie als nuttig beschouwd voor kinderen van 4 tot 12 jaar. Gemeente Nieuwegein heeft eerder twee interventies gehad ('KIES' voor 12 tot 16 jaar en 'Ouderschap na Scheiding'). Professionals zijn positief over deze interventies en willen deze terug in het aanbod.

Bekendheid van het aanbod. De helft van geïnterviewde professionals wist niet dat 'KIES' wordt aangeboden in Nieuwegein. Tevens hadden bijna alle gescheiden ouders en inwoners die gescheiden ouders kennen in Nieuwegein nooit van de 'KIES' interventie

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

gehoord. Hieruit blijkt, zoals verwacht, dat veel professionals en de meeste gescheiden ouders weinig kennis hebben van de huidige, preventieve aanpak in Nieuwegein. Dit zou kunnen komen door geringe bekendheid, zichtbaarheid en toegankelijkheid van het aanbod in Nieuwegein.

Veelzijdig aanbod ontbreekt. Alle professionals geven aan dat er te weinig aanbod is voor echtscheidingsgezinnen. De meerderheid van de gescheiden ouders heeft geen hulp gezocht voor zichzelf of voor hun kinderen. Van de minderheid die wel hulp zoekt, heeft één op de drie geen passende hulp gehad. Vooral het ontbreken van een veelzijdige aanpak voor ouders en minderjarige kinderen is een probleem. Volgens literatuur is het wenselijk om zowel aanbod te hebben voor kinderen als ouders om resultaat te behalen (Antokolskaia et al., 2019; Christopher et al., 2017; Duijvestijn & Noordink, 2013; Van der Valk et al., 2019; Wolchik, et al., 2002). In Nieuwegein bestaat geen meso-aanbod gericht op ouders en geen micro- en chronoaanbod gericht op kinderen en jongeren, behalve voor kinderen van 8 tot 12 jaar is de groepsinterventie ‘*KIES*’ beschikbaar.

Verbeterpunten op drie Niveaus

De verbeterpunten die professionals en ouders aanreiken, worden hieronder weergegeven op het micro-, meso- en macrosysteem.

Microsysteem: Preventief aanbod voor ieder kind. Het preventieve aanbod moet aangepast worden aan de behoeften van kinderen in verschillende leeftijdsfasen (4 tot 18 jaar), zoals groepsgewijs-, individueel en online aanbod. Terwijl Swartz-Den Hollander en anderen (2018) vonden dat leeftijd niet gerelateerd is aan de mate van het ervaren van problemen verschilt de manier waarop jeugdigen reageren op een ouderlijke scheiding wel per leeftijdsfase (Van der Valk et al., 2019). De passende ondersteuning voor kinderen en jongeren is overzichtelijk weergegeven in figuur 1.

Kleuters en basisschoolkinderen 4 – 12 jaar. De meerderheid van geïnterviewde professionals zien ‘*Dappere Dino’s*’ en ‘*Stoere Schildpadden*’ als geschikte groepsinterventies. Deze interventies zijn afgeleid van ‘*CODIP*’ die solide evidence-based is gebleken in het verminderen van nadelige gevolgen bij kinderen (Pedro-Carroll & Jones, 2005). Tevens moet de groepsinterventie ‘*KIES*’ behouden blijven, mits deze interventie wordt aangeboden in de leefwereld van het kind en terugkomsessies worden toegevoegd. Een individuele interventie zoals ‘*KIES*’ en speltherapie is ook gewenst.

Adolescenten 12 – 18 jaar. In deze leeftijdscategorie moet er een focus zijn op online aanbod, zoals een website met informatie, een chatfunctie, video’s, verwijzing naar

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

andere websites zoals ‘Villa Pinedo’¹⁰ of ‘JouwGGD’¹¹. De interventie ‘KIES’ voor 12 tot 16 jarigen moet geïmplementeerd worden op een locatie in de leefwereld van de jongeren. Voor het individuele aanbod is een huiswerkplek met begeleiding nodig.

Mesosysteem: Preventief aanbod voor gescheiden ouders. Professionals stellen dat het aanbod voor gescheiden ouders moet bestaan uit kennisvergroting, vaardighedenversterking en netwerkvergroting in groeps-, individuele en online sessies. Het programma ‘Ouderschap na Scheiding’ moet ingevoerd worden. Daarbij moeten ouders de keuze hebben om groepssessies apart van elkaar te volgen, zoals de ‘MDF’ interventie (Campbell et al., 2006). Het is raadzaam dat ouders op de hoogte te zijn van de mogelijke gevolgen voor kinderen na scheiding en de invloed van hun eigen gedrag (Rouvoet, 2018; Van der Valk et al., 2019). Kinderen ervaren vooral last van een ouderlijke scheiding wanneer ouders niet op constructieve wijze met elkaar communiceren (o.a. Amato, 2000, 2010; Ince et al., 2018). Door een redelijke verstandhouding te hebben, kan voorkomen worden dat kinderen last hebben van de scheiding (Pedro-Carroll, 2010; Duijvestijn & Noordink, 2013). Om kennis te vergroten en vaardigheden en het sociale netwerk te versterken bij ouders zijn een aantal mogelijkheden naar voren getreden. De passende ondersteuning voor gescheiden ouders is overzichtelijk weergegeven in figuur 2.

Terwijl een deel van de gescheiden ouders heeft aangegeven dat zij voor ondersteuning naar vrienden en familie gaan en het versterken van het sociale netwerk aanbevolen wordt in de richtlijn van Van der Valk en anderen (2019), bestaan er nog geen interventies voor gescheiden ouders die hierop gericht zijn en op meerdere systemen betrokken zijn (Bronfenbrenner, 1977, 1979). Desondanks heeft Nieuwegein wel ‘Buurtgezinnen’: een steungezin kan laagdrempelige hulp bieden aan vraaggezinnen, zoals een gebroken gezin. Gemeente Nieuwegein kan de inzet en bekendheid van ‘Buurtgezinnen’ vergroten om meer echtscheidingsgezinnen te helpen.

Macrosysteem: Samenhangend Overzicht Preventief Aanbod. Terwijl bij ouders interventies niet bekend waren, gaf de meerderheid van professionals aan dat de gemeente meer aandacht moet besteden aan zichtbaarheid en bekendheid van het aanbod. Het aanbod binnen de gemeente moet bekend en zichtbaar gemaakt worden middels een website, flyers en via e-mail naar alle partners in Nieuwegein. Ook dient de gemeente zorg te dragen voor een laagdrempelig en toegankelijk aanbod. Naast het fysieke aanbod dient er een duidelijk online aanbod te komen. Tevens dient er aandacht te zijn voor fase 2 uit het plan van Rouvoet

¹⁰ <https://www.villapinedo.nl/>

¹¹ <https://www.jouwggd.nl/relaties/mijn-ouders-gaan-scheiden/>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

(2018), tijdens het ontstaan van relatieproblemen. Een dergelijke integrale macro-aanpak komt overeen met de actielijnen die Rouvoet (2018) heeft opgesteld. Daarnaast is een goede bereikbaarheid van zorginstanties gewenst, geen of een korte wachttijd en een locatie dichtbij huis. Door samen te werken met buurtgemeenten kan het aanbod beter verspreid worden, waardoor meer kinderen en gescheiden ouders in de omgeving geholpen kunnen worden, weinig wachttijd is en nadelige gevolgen bij kinderen uit echtscheidingsgezinnen kunnen worden tegengegaan.

Sterke Aspecten van deze Studie

Sterk aan dit mixed-methods onderzoek is de combinatie van interviews met professionals uit verschillende werkvelden, gevolgd door een focusgroep met diezelfde professionals (Delphi-methode) en een enquête onder inwoners (gescheiden ouders en inwoners die gescheiden ouders in Nieuwegein kennen). Hierdoor is verdieping aangebracht in de resultaten, is een completer beeld verkregen en hebben veel betrokkenen invloed kunnen uitoefenen op het toekomstige aanbod in Nieuwegein. Deze triangulatie vergroot de betrouwbaarheid van dit behoeftenonderzoek (Baarda et al., 2013).

Beperkingen van deze Studie

Het onderzoek kent ook een aantal beperkingen. De belangrijkste beperking is het ontbreken van de visie van betrokken kinderen en jongeren, ondanks inspanningen om ze te interviewen. Daarnaast was vanwege het bestaande format voor de inwonersenquête het niet mogelijk om meerdere vragen te stellen. Verder is er geen informatie beschikbaar over achtergrond van deze gescheiden ouders en kan in twijfel worden getrokken of deze 42 gescheiden ouders representatief zijn voor inwoners uit Nieuwegein ($N \approx 62.000$) vanwege een steekproef ($n = 592$) uit een inwonerspanel ($N = 1600$).

Aanbevelingen Vervolgonderzoek

Voor vervolgonderzoek is een eerste stap om de mening van kinderen en jongeren te onderzoeken voor een completer beeld van het behoeftenonderzoek, aangevuld met interviews onder gescheiden ouders. Wanneer op het niveau van het macrosysteem de nieuwe, preventieve aanpak omtrent echtscheidingen van gemeente Nieuwegein is opgezet en geïmplementeerd is het belangrijk deze te evalueren op bekendheid en effectiviteit bij professionals en inwoners: in hoeverre kent men het aanbod, wordt het uitgevoerd, wordt er gebruik van gemaakt en in hoeverre neemt de problematiek bij kinderen van gescheiden ouders af.

Conclusie

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Het huidige, preventieve aanbod van gemeente Nieuwegein richt zich alleen op kinderen in een beperkt aanbod en er ontbreekt een ouderaanbod. Zoals een scheidingspecialist aangaf, moet de aanpak zich zeker richten op ouders, want alleen een aanpak voor kinderen is “dweilen met de kraan open”. Daarom is een geïntegreerde aanpak gewenst. Om nadelige gevolgen bij kinderen van gescheiden ouders te voorkomen is het van belang om op het niveau van het macrosysteem een preventief aanbod te realiseren dat zowel op het niveau van het micro- (het kind), het meso- (gescheiden ouders) als op het chronosysteem (verschillende leeftijdsfasen en fasen van het echtscheidingsproces) aangeboden wordt. Deze nieuwe aanpak kent een online en een fysieke vorm en dient bekend te zijn bij inwoners en professionals.

Literatuur

- Algemeen Dagblad. (7 september 2017). *Hoeveel gescheiden mensen wonen in jouw gemeente?* Geraadpleegd van <https://www.ad.nl/utrecht/hoeveel-gescheiden-mensen-wonen-in-jouw-gemeente~af12034e/>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370. doi:10.1037/0893-3200.15.3.355
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61, 557-573. doi:10.2307/353560
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26. doi:10.1037/0033-2909.110.1.26
- Antokolskaia, M. V., Jeppesen de Boer, C. G., Ruitenbergh, G. C. A. M., Schrama, W. M., Van der Valk, I. E., & Vrolijk, P. (2019). *Eindrapport: Naleving van contact-/omgangsafspraken na scheiding. Een rechtsvergelijkend en sociaalwetenschappelijk perspectief*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam - Amsterdams centrum voor familierecht (ACFL).
- Arkes, J. (2013). The temporal effects of parental divorce on youth substance use. *Substance Use and Misuse*, 48, 290-297. doi:10.3109/10826084.2012.755703
- Baar, P. (2002). *Training kwalitatieve analyse voor pedagogen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Baarda, B., Bakker, E., Boullart, A., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V. & Van der Velden, T.

(2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. (4e ed). Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Baracs, M. N., & Vreeburg-Van der Laan, E. J. M. (2014). *Vechtende ouders, het kind in de knel. Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen*. Den Haag: de Kinderombudsman.

Bastaitis, K., Ponnet, K., & Mortelmans, D. (2012). Parenting of divorced fathers and the association with children's self-esteem. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 1643-1656. doi:10.1007/s10964-012-9783-6

Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd.

Brady, S. R. (2015). Utilizing and adapting the Delphi method for use in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 14, 1-6. doi:10.1177/1609406915621381

Bronfenbrenner, U. (1977). 'Toward an Experimental Ecology of Human Development'. *American Psychologist*, 32, 513-531. doi:10.1037/0003-066X.32.7.513

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experimental by nature and design*. Cambridge: Harvard University Press.

Campbell, A., Hannan, M. J., Australia, A. W., Terrace, A., & Australia, W. (2006). *Child Focused and Inclusive Practice with Families Post Divorce*. Norwich, UK.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). Meer echtscheidingen. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/37/meer-echtscheidingen>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018). Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur. Geraadpleegd van <https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=60060ned&D1=0113,155&D2=a&VW=T>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Christopher, C., Wolchik, S., Tein, J. Y., Carr, C., Mahrer, N. E., & Sandler, I. (2017). Long-term effects of a parenting preventive intervention on young adults' painful feelings about divorce. *Journal of Family Psychology, 31*, 799. doi:10.1037/fam0000325

De Graaf, I., & De Bruijn, D. (2014). Evaluatierapport Project ontwikkeling & evaluatie !JES het brugproject. Utrecht: Trimbosinstituut.

Duijvestijn, P., & Noordink, T. (2013). Kinderen van gescheiden ouders in de klinische praktijk. *GZ-Psychologie, 1*, 10-16.

Dullaert, M. (2014). *Vechtende ouders, het kind in de knel: Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen*. Den Haag: Bureau Nationale ombudsman. Geraadpleegd van <https://www.dekinderombudsman.nl/92/ouders-professionals/publicaties/nieuwe-aanpak-vechtscheidingen/?id=373>

EconoVison (2013). *Socioeconomic impact of divorce and family breakdown in the Netherlands. Indicative analysis of socioeconomic consequences*. Rotterdam: EconoVision.

Eigenraam, A. (2013, 31 augustus). Belang kind voorop bij vechtscheiding. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/08/31/kinderen-lijden-meer-onder-vechtscheiding-volgens-ouders-a1431990>

Gemeente Nieuwegein. (2018). Sociaal domein: Beleidskader jeugd 2018-2022. Verkregen op 27 november 2018 via mail.

GGD Atlas. (2014). Aantal kinderen dat betrokken is bij een echtscheiding (0 tot 18 jaar). Geraadpleegd van https://ggdru.buurtmonitor.nl/jive?cat_open_code=c214

GGD Atlas. (2017). Aantal procent huishoudens eenouder totaal 2017. Geraadpleegd van https://ggdru.buurtmonitor.nl/jive?cat_open_code=cgd8cbTS6jfib

Groenhuijsen, E. A. (2014). *Theoretisch fundament bij de aanpak van complexe scheidingen*. Jeugdzorg Nederland: Interne publicatie.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Gustavsen, G. W., Nayga, R. M., & Wu, X. (2015). Effects of parental divorce on teenage children's risk behaviors: Incidence and persistence. *Journal of Family and Economics*, 1-14. doi: 10.1007/s10834-015-9460-5

Hessels, N. (2014). *Databank effectieve jeugdinterventies: Beschrijving 'Ouderschap Blijft'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd van www.nji.nl/jeugdinterventies

IJsselmuiden, S., & Chan, C. W. (2016). *Uit elkaar maar voor elkaar. Maatschappelijke kosten en baten analyse van vechtscheidingen in opdracht van de Vereniging Nederlandse Gemeenten*. Den Haag: Society Impact.

Ince, D., Van Rooijen, K., & Verheijden, E. (2018). *Wat werkt bij scheiding?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Klein Velderman, M. (2012). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Dappere Dino's (CODIP-NL 6-8 jaar)'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd van www.nji.nl/jeugdinterventies

Kunst, A. E., Meerding, W. J., Varenik, N., Polder, J. J., & Mackenbach, J. P. (2007). *Sociale verschillen in zorggebruik en zorgkosten in Nederland 2003*. Rotterdam: Erasmus MC en Bilthoven: RIVM.

Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x

Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology*, 20, 292. doi:10.1037/0893-3200.20.2.292

Ministerie van Volksgezondheid. (2015). *Hulpverlening bij vechtscheiding*. Geraadpleegd van <http://www.huiselijkgeweld.nl/agenda/2015/hulpverlening-bij-vechtscheiding>

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

- Nicolai, N. (2017). *Emotieregulatie als basis van het menselijk bestaan. De kunst van het evenwicht*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- O'Hara, K. L. (2017). *An online preventive intervention for youth exposed to high-conflict parental divorce/separation*. Arizona: University of Arizona.
- Pedro-Carroll, J. L. (2005). Fostering resilience in the aftermath of divorce: The role of evidence-based programs for children. *Family Court Review*, 43, 52-64.
- Pedro-Carroll, J. L. (2010). *Putting Children First: Proven parenting strategies for helping children thrive through divorce*. UK, London: Penguin Group.
- Pedro-Carroll, J. L., & Jones, S. H. (2005). A preventive play intervention to foster children's resilience in the aftermath of divorce. *Empirically based play interventions for children*, 51-75.
- Pike, L., Campbell, A., & Hannan, J. (2006). *Child focused and inclusive practice with families with divorce*. University of East Anglia, Norwich, UK.
- Pont, S. (2017, 25 januari). Vechtscheiding dreunt bij kinderen heel lang na. *De Volkskrant*.
Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/vechtscheiding-dreunt-bij-kinderen-heel-lang-na~bfb2487a/>
- Remie, M. (2016, 18 oktober). Kind van gescheiden ouders krijgt een student als 'buddy'. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/10/18/een-oudere-buddy-als-luisterend-oor-4870247-a1527252>
- Rose, S. R. (2009). A review of effectiveness of group work with children of divorce. *Social Work with Groups*, 32, 222-229. doi:10.1080/01609510902774315
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Henry, G. T. (2018). *Evaluation: A systematic approach*. (8e ed). USA, California: Sage Publications.
- Rouvoet, A. (2018). *Scheiden... en de kinderen dan?: Agenda voor actie*. Den Haag: Platform 'Scheiden zonder Schade'.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

- Sandler, I., Ingram, A., Wolchik, S., Tein, J. Y., & Winslow, E. (2015). Long-term effects of parenting-focused preventive interventions to promote resilience of children and adolescents. *Child Development Perspectives*, 9, 164-171. doi:10.1111/cdep.12126
- Sands, A., Thompson, E. J., & Gaysina, D. (2017). Long-term influences of parental divorce on offspring affective disorders: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 218, 105-114. doi:10.1016/j.jad.2017.04.015
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Staat van Utrecht (2018). Eenouderhuishoudens 2018 – gemeenten. Geraadpleegd van <https://staatvanutrecht.databank.nl/>
- Swartz-Den Hollander, E., Van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. J. T. (2018). *Parental divorce and children's adjustment: An updated meta-analysis*. Manuscript submitted for publication.
- Swiss, L., & Le Bourdais, C. (2009). Father–child contact after separation: The influence of living arrangements. *Journal of Family Issues*, 30, 623–652. doi:10.1177 /0192513X08331023
- Sytema, S., Gunther, N., Reelick, F., Drukker, M., Pijl, B., & Van 't Land, H. (2006). *Verkenningen in de Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Een bijdrage uit de Psychiatrische Casusregisters Rijnmond, Zuid-Limburg, Noord-Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

- Van Boxtel, E. (2017). *Onderzoek Jeugd-GGZ Nieuwegein: Verkennend onderzoek naar het proces rondom Jeugd-GGZ en de groep Nieuwegeinse jeugdigen binnen de Jeugd-GGZ*. Gemeente Nieuwegein: Eindrapport onderzoek Jeugd-GGZ Nieuwegein.
- Van de Haar, A., & Mellema, D. (2015). *Databank effectieve jeugdinterventies: Beschrijving 'Ouderschap na Scheiding'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd van www.nji.nl/jeugdinterventies
- Van den Berg, T. (2018). *Praten met kinderen en jongeren over scheiding: Een praktijkboek voor professionals*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 533. doi:10.1007/s10964-005-8841-8
- Van der Valk, I., Van den Berg, G., Anthonijsz, I., Van der Veldt, M-C., & Spruijt, E. (2019). *'Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming'* (4e ed). Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Van Oosten, N., & Van As, A. (2018). *Notitie risico- en beschermende factoren voor conflictscheidingen*. Utrecht: Movisie en Nederlands Jeugdinstituut.
- Van Schalkwijk, F. (2018). *Elementaire deeltjes – Narcisme*. Amsterdam: Uitgeverij Amsterdam University Press.
- Vos, M., & Bolwijn, M. (2018, 23 februari). Hoe houd je de schade van een echtscheiding voor kinderen beperkt? *De Volkskrant*. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/mensen/hoe-houd-je-de-schade-van-een-echtscheiding-voor-kinderen-beperkt~b7f96ed3/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29, 39. doi:10.1037/fam0000043

EEN BETER AANBOD OMTRENT ECHTSCHEIDINGEN GEMEENTE

Wolchik, S. A., Sandler, I. N., Millsap, R. E., Plummer, B. A., Greene, S. M., Anderson, E.

R., Dawson-McClure, S. R., Hipke, K., & Haine, R. A. (2002). Six-year follow-up of preventive interventions for children of divorce: A randomized control trial. *Journal of the American Medical Association*, 288, 1874-1881.

Wolchik S. A., Sandler I. N., Weiss, L., & Winslow, E. (2007). New Beginnings: An empirically-based intervention program for divorced mothers to help children adjust to divorce. In: Briesmeister, J.M. & Schaefer, C. E. (Eds.), *Handbook of parent training: Helping parents prevent and solve problem behaviors* (3rd ed., pp. 25–62). Hoboken, NJ: Wiley.

Wolchik, S. A., Sandler, I. N., Jones, S., Gonzales, K., Doyle, E., Winslow, Q., . . . Baver, S. L. (2009). The New Beginnings Program for Divorcing and Separating Families: Moving from Efficacy to Effectiveness. *Family Court Review*, 47, 416–435.
doi:10.1111/j.1744-1617.2009.01265.x

Nawoord

Het schrijven van deze thesis heb ik ervaren als een interessant en leerzaam proces. Af en toe met bloed, zweet en tranen, maar uiteindelijk erg trots op het resultaat en opgewekt dat ik deze periode kan afronden met een product.

In december begon de stageopdracht bij gemeente Nieuwegein als literatuuronderzoek en in februari werd een plan gemaakt voor het interviewen van verschillende professionals. Het plan is gedurende het proces gewijzigd. In plaats van een kwalitatief onderzoek heb ik een mixed-methods onderzoek uitgevoerd. Door het afnemen van interviews met veel professionals uit verschillende sectoren en ingevulde inwonersenquête door gescheiden ouders, weet gemeente Nieuwegein wat zij belangrijk vinden in een nieuw preventief aanbod. De concrete resultaten die hieruit voort kwamen, kunnen hierdoor geïmplementeerd worden in de gemeente.

Van het uitvoeren en verwerken van mixed-methods onderzoek heb ik veel geleerd. Het motto: 'Ik heb het nog nooit gedaan, dus ik denk dat ik het wel kan' heeft mij door deze leerzame periode gesleept. Daarnaast heeft de goede ondersteuning en begeleiding van Monique van Londen en Eline van Boxtel een essentiële bijdrage geleverd aan het opleveren van de thesis. Heel erg bedankt hiervoor.

In augustus 2019 gaat gemeente Nieuwegein aan de slag met de uitkomsten van de thesis. Ik hoop dat de verbeteringen zichtbaar worden in de gemeente en kijk hier naar uit.

Joëlle van Bezooijen

Lopikerkapel, 21 juni 2019